

Jarosław Ławski

*Katedra Badań Filologicznych „Wschód – Zachód”
Uniwersytet w Białymstoku*

ORCID: 0000-0002-1167-5041

BUŁGARSKO-POLSKIE PARALELE: PRZEKRACZANIE STEREOTYPÓW

Bułgaria i Polska to kraje, kultury i państwa, których relacje mają od średnio-wieczna wielowiekową, udokumentowaną historię¹. Nie brak w tych relacjach epizodów dramatycznych, tragicznych, co wiązało się z podobnymi doświadczenia-mi historycznymi (utrata niepodległości – Bułgarii na lat pięćset, Rzeczypospolitej „tylko” na 123 lata), wspólnymi kontaktami (od wyprawy Warneńczyka w 1444 roku po podróż Mickiewicza do Stambułu i Burgas w 1855 roku, i dalej, aż po XXI wiek...), podróżami. Są w tej relacji dwóch z pozoru tylko odległych naro-dów słowiańskich karty znane i są mniej poznane. Te pierwsze dotyczą głośnych osobowości oraz doniosłych wydarzeń, te drugie odnoszą się raczej do epizodów, których bohaterami są zwykli ludzie, pisarze jeszcze słabo znani², lub do faktów z życia mniejszych ośrodków twórczych i badawczych. Kontakty międzykulturo-we i transfer wartości dokonują się często poza centrami, z udziałem dużych i ma-łych ośrodków literatury, nauki, gospodarki. Tak jest też w przypadku więzi pol-sko-bułgarskich³.

Przykładem takiej współpracy jest trwająca już niemal ćwierć wieku współ-praca Katedry Slawistyki z Wydziału Filologicznego Wielkotyprowskiego Uni-wersytetu im. Świętych Cyryla i Metodego w Bułgarii oraz Katedry Badań Fi-

-
- 1 Zob. M. Grigorova, *Polsko-bułgarskie relacje historyczno-kulturowe do 1918 roku. Wybrane aspekty*, Białystok 2021.
 - 2 Por. A. Janicka, *Z podróży na Balkany pastora Feliksa Gloeha – czarnomorska Bildungsreise*, [w:] *Odessa i Morze Czarne jako przestrzeń literacka*, red. J. Ławski, N. Maliutina, Białystok – Odessa 2018, s. 285–303.
 - 3 Przykładem jest wydany w Wielkim Tyrnowie tom pokonferencyjny: *Dialogični prostranstva. Sbornik s dokladi ot Jubileina slavistična međunarodna konferencija, Veliko Tarnovo, 13–14 mai 2012 g.*, red. C. Ivanova, M. Grigorova, J. Tambor, K. Bahneva, L. Kostava, A. Janicka, W. Mirosławska, S. Bonova, S. Aleksandrova, Wielkie Tyrnowo 2020.

lologicznych „Wschód – Zachód” z Wydziału Filologicznego Uniwersytetu w Białymstoku⁴. Uczelnia wielkotyrnowska to znaczący ośrodek nauk humanistycznych w Bułgarii, od lat kształtujący także polonistów, posiadający liczne kontakty z polskimi ośrodkami bułgarystycznymi i slawistycznymi. Z kolei ośrodek białostocki ukierunkowany jest na badania rusycystyczne, białorutenistyczne i w szczególności polonistyczne, co wynika z jego „wschodniego” położenia przy granicach Rzeczypospolitej z Białorusią, Ukrainą, Litwą i Rosją. Zdawać by się mogło, że ośrodki te wszystko powinno oddalać od siebie: w przypadku uniwersytetu bułgarskiego moglibyśmy zauważyć pewien brak (jakże pozorny!) motywacji do współpracy z polskim ośrodkiem filologicznym nieposiadającym kierunku kształcenia bułgarystycznego. A z kolei białostoccy badacze powinni szukać kontekstów raczej w przestrzeni wschodnio- i środkowoeuropejskiej (gdzie są duże skupiska Polaków), a nie na Bałkanach.

Wszelako oba środowiska filologiczne nawiązały – zrazu opartą tylko na osobistych kontaktach – owocną współpracę. Jej inicjatorami byli ze strony bułgarskiej prof. Margreta Grigorova, a ze strony polskiej niżej podpisany. Zaowocowała ona pierwszymi publikacjami już w roku 2004, a potem w latach kolejnych⁵. Jej zwieńczeniem była Prelekcja Mistrzowska prof. Margrety Grigorovej wygłoszona 8 listopada 2018 roku w Białymstoku. Przez lata białostoccy badacze brali udział w inter- i transdyscyplinarnych sesjach organizowanych w Wielkim Tyrnowie, prowadzili wykłady gościnne, publikowali w bułgarskich książkach.

Lata współpracy pozwoliły odkryć pewien nieoczywisty początkowo czynnik jednoczący, wspólny: usytuowanie Bułgarii i Polski na skrzyżowaniu kultur, ich graniczne położenie między kulturowo-religijnym dominium Rzymu i Bizancjum, *Slavia Latina* i *Slavia Orthodoxa*, Zachodu i Wschodu, Północy i Południa. W sposób szczególny tę cechę kultury obserwować można na Podlasiu, gdzie – w skali niespotykanej nigdzie indziej w obecnej Polsce – współistnieją obok siebie katolicyzm i prawosławie, barok i ikona, architektura cerkiewna i kościelna, sztuka Zachodu i Wschodu. Być może to sprawiło, że w białostockiej przestrzeni po drugiej wojnie światowej powstała kilkunastoosobowa kolonia bułgarska. Dwóch jej przedstawicieli, Georgi Andreeva i Dymitra Grozdewa, przedstawiamy w tej książce. Nie znaczy to, iż jest to monografia o ludziach prowincji. Przeciwnie: zderzamy w niej średniowieczne źródła i współczesne konteksty, język i literaturę ze sztuką,

4 Co oczywiste, w czasie tych lat struktura i nazwy obu jednostek ewoluowały. W Białymstoku współpracę tę przy współudziale dra Krzysztofa Korotkicha inicjował Zakład Literatury Oświecenia i Romantyzmu, kierowany przez prof. Halinę Krukowską, z którego wykształciła się osobna Katedra Badań Filologicznych „Wschód – Zachód”.

5 M. Grigorova, *Chrzest Bułgarii i Polski: między chrześcijańskim Wschodem a Zachodem. Obrazy Rzymu i Konstantynopola*, [w:] *Bizancjum. Prawosławie. Romantyzm. Tradycja wschodnia w kulturze XIX wieku*, red. K. Korotkich, J. Ławski, Białystok 2004, s. 105–118.

pokazujemy paralele, ale i tu i ówdzie pojawiające się napięcia w polsko-bułgarskich relacjach.

Fundamentalnym wydarzeniem, do którego odwołują się studia i szkice z prezentowanego tomu była Międzynarodowa Interdyscyplinarna Konferencja Naukowa „Polsko-bułgarskie kontakty językowe, literackie i kulturowe. Nowe ujęcia tematyczne i metodologiczne”. Obradowała ona ze względu na pandemię koronawirusa w formule hybrydowej. Goście z Bułgarii i Polski łączyli się zazwyczaj *online*, zaś w miejscu obrad stacjonarnych w Książnicy Podlaskiej im. Łukasza Górnickiego w Białymstoku w dniu obrad znalazła się niewielka grupa badaczy polskich⁶. Sesja obradowała równolegle w Białymstoku i Wielkim Tyrnowie 9 grudnia 2021 roku. Było to w naszej obustronnej ocenie wydarzenie nader udane, potrzebne, podtrzymujące więzi, pomimo niesprzyjających okoliczności zewnętrznych (pandemia, napięcia geopolityczne). Badaczy zaproszono do roztrząsania następujących zagadnień:

- Bułgarsko-polskie relacje i ich odzwierciedlenie w literaturze.
- Językowe świadectwa kontaktów polsko-bułgarskich.
- Kulturowe i historyczne aspekty relacji polsko-bułgarskich.
- Nowe propozycje metodologiczne ujęcia kontaktów dwustronnych.
- Słowiańskość i europejskość we wzajemnym postrzeganiu Bułgarów oraz Polaków.
- Przekraczanie stereotypów: świadectwa tekstowe, artystyczne.
- Polacy i Bułgarzy w oczach cudzoziemców.
- Polacy w Wielkim Tyrnowie, Bułgarzy w Białymstoku: sploty ich historii i losu⁷.

Konferencja miała swój polsko-bułgarski Komitet Organizacyjny. Uroczyscie utworzyli ją wspólnie Bułgarzy i Polacy: prof. Tsenka Ivanova (Wielkie Tyrnowo), prof. Jarosław Ławski (Białystok), prof. Margreta Grigorova (Wielkie Tyrnowo),

6 Co wymowne, z Wielkiego Tyrnowa połączyła się z nami dr Joanna Dziedzic (UwB), przebywająca na stażu naukowym w Uniwersytecie Wielkotypnowskim. W obradach stacjonarnych w Książnicy Podlaskiej udział wzięli: dr hab. Piotr Chomik, prof. UwB, dr hab. Zbigniew Kaźmierczyk, prof. UG, dr hab. Anna Janicka, prof. UwB, dr Łukasz Zabielski (Książnica Podlaska), dr Marcin Bajko (UwB), dr Dariusz Piechota (UwB), dr Agnieszka Trześniewska-Nowak (UMCS, Lublin), dr Robert Szymula (UwB), dr Kamil K. Pilichiewicz, dr Michał Siedlecki i mgr Patryk Suchodolski (wszyscy z Książnicy Podlaskiej).

7 Zagadnienia cyt. za: *Międzynarodowa Interdyscyplinarna Konferencja Naukowa „Polsko-bułgarskie kontakty językowe, literackie i kulturowe. Nowe ujęcia tematyczne i metodologiczne”*. Program. Białystok – Wielkie Tyrnowo, 9 grudnia 2021 r., red. M. Grigorova, A. Janicka, J. Ławski, przekład na język bułgarski M. Grigorova, opr. graf. E. Frymus-Dąbrowska, Białystok: Wydawnictwo Prymat, Mariusz Śliwowski, 2021, s. 24.

prof. Anna Janicka (Białystok) i dr Nevyan Mitev (Warna)⁸. Prezentowana monografia przedstawia większość z prac, które podczas Konferencji wygłoszono⁹.

Mamy nadzieję, iż tom wzbogaca wiedzę o bułgarsko-polskich relacjach o wątki nieznanne lub takie, które oczekują nowego oświetlenia. Układ monografii w symboliczny sposób odzwierciedla drogę redaktorów do wzajemnego poznania: od poznania się ludzi, którzy są przewodnikami po obu kulturach i pomostami między nimi, przez wzajemne porównania i konfrontacje, aż po sięganie do dalekich źródeł i nieoczekiwanych kontekstów, w których kształtują się relacje Polaków i Bułgarów.

Jest to obraz dwu kultur bliskich sobie. Obraz pokrzepiający, ale i pełen iskrzeń, napięć, pytań.

Ełk, 2 marca 2022 r.

8 W skład Komitetu Organizacyjnego wchodził: prof. dr hab. Tsenka Ivanova (Uniwersytet Wielkotypnowski) – *Przewodnicząca*; prof. Jarosław Ławski (Uniwersytet w Białymstoku) – *Przewodniczący*; dr Weronika Szvedek (Uniwersytet Wielkotypnowski) – *Sekretarz*; dr hab. Anna Janicka, prof. UwB (Białystok) – *Sekretarz*; prof. dr hab. Margreta Grigorova (Uniwersytet Wielkotypnowski); dr hab. Stanka Bonova (Uniwersytet Wielkotypnowski); dr hab. Iwona E. Rusek (Uniwersytet w Białymstoku); dr Joanna Dziedzic (Uniwersytet w Białymstoku); dr Robert Szymula (Uniwersytet w Białymstoku); dr Anna Romanik (Uniwersytet w Białymstoku); dr Kamil K. Pilichiewicz (Książnica Podlaska im. Łukasza Górnickiego); dr Dariusz Piechota (Uniwersytet w Białymstoku).

9 W czasie Konferencji zaprezentowano referaty, których nie znajdziemy w niniejszym tomie: dr Łukasz Zabielski (Książnica Podlaska), *Funkcje motywów słowiańskich w poezji Kajetana Koźmiana*; prof. Tsenka Ivanova (Uniwersytet Wielkotypnowski), *Nauczanie języków obcych we współczesnym kontekście międzykulturowym. Polsko-bułgarskie paralele*; dr hab. Anna Janicka, prof. UwB, *Bułgaria 1876: „Przegląd Tygodniowy”* (badaczka zgłosiła do tomu inny tekst niż ten wygłoszony).